

کتاب سیر شیبانی

(حقوق روابط بین الملل در اسلام)

ترجمه، مقدمه و حواشی
دکتر حسین پیران

سرشناسه: شیبانی، محمد بن حسن، ۹۱۳۱-۱۸۹ ق.
 عنوان قراردادی: ابواب السیر فی ارض الحرب. فارسی
 عنوان و نام پدیدآور: کتاب سیر شیبانی (حقوق روابط بین الملل در اسلام) / ترجمه،
 مقدمه و حواشی حسین پیران.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۹.
 مشخصات ظاهری: ۳۸۳ ص.
 شابک: 978-964-7618-96-0
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: واژه نامه.
 یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۴۳]-۳۵۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع: حقوق بین الملل اسلامی
 موضوع: اسلام و روابط بین المللی
 شناسه افزوده: پیران، حسین، مترجم
 رده بندی کنگره: ۱۳۸۹ ۲۰۴۱ الف ۹۳ ش ۱/ ۲۳۰ BP
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۴۱۹۲۷

کتابخانه گنج دانش

خیابان باب همایون، شماره ۳۶ تلفن ۳۳۱۱۰۵۷۵

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین شماره ۳۱۴ تلفن: ۶۶۴۹۲۱۹۶

کتاب سیر شیبانی

(حقوق روابط بین الملل در اسلام)

ترجمه و حواشی دکتر حسین پیران

چاپ اول - ۱۳۸۹ - شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

لیتوگرافی البرز نو - چاپ احمدی - صحافی کیمیا

ISBN 978-964-7618-96-0

شابک ۰ - ۹۶ - ۷۶۱۸ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست مطالب

الف - مقدمه

پیشگفتار مترجم

۱

بخش اول - مباحث عمومی و نظری

۵

۱- حقوق بین الملل نوین

۵

الف - ماهیت حقوق بین الملل نوین

۵

ب - تاریخچه و مبانی حقوق بین الملل نوین

۷

ب-۱- تاریخچه

۸

ب-۲- پیدایش علم حقوق بین الملل

۱۱

ایضاح - حقوق بین الملل پیش از عصر نوین

۱۴

ج - وضعیت حقوق بین الملل در دنیای امروز

۱۶

د - ملل اسلامی و حقوق بین الملل نوین

۱۷

ه - ملل اسلامی و دنیای امروز

۲۰

۲- حقوق بین الملل اسلامی!

۲۲

ایضاح - کنفرانس اسلامی

۲۵

۲۹	بخش دوم - تدوین و تطور علم سیر و پیدایش فرضیه‌های آن
۲۹	الف - پیدایش علم سیر
۳۲	ب - تعریف سیر
۳۲	ج - ابواب سیر
۳۴	بخش سوم - معرفی کتاب حاضر و نویسنده آن
۳۴	۱- زندگی و آثار شیبانی
۳۴	الف - شرح حال
۴۰	ب - آثار و نوشته‌های شیبانی
۴۴	ج - شرح حال اساتید شیبانی
۴۴	ج-۱- ابوحنیفه
۵۲	ج-۲- ابویوسف
۵۴	د- شاگردان و شارحان آثار شیبانی
۵۴	د-۱- ابوسلیمان جوزجانی
۵۶	د-۲- سرخسی
۵۸	۲- آشنایی حقوقدانان اروپایی با شیبانی و آثار وی در زمینه سیر
۵۸	الف - ترجمه سیر الکبیر به ترکی
۵۹	ب - نظرات حقوقدانان اروپایی درباره شیبانی
۶۳	ج - ترجمه خدوری به انگلیسی
۶۵	۳- معرفی نوشته حاضر (ابواب السیر فی ارض الحرب)
۶۵	الف - اهمیت ابواب سیر در کتاب الاصل
۶۹	ب - نسخ ابواب سیر
۶۹	ج - شرحی بر ابواب سیر فی ارض الحرب
۶۹	ج-۱- نکات کلی
۷۱	ج-۲- چارچوب فکری شیبانی در موضوع سیر
۸۱	بخش چهارم - مالیه اسلامی
۸۱	خراج
۸۱	۱- منابع مالیه در دولت اسلامی

۸۳	۲- مفهوم جزیه و خراج و نوشته‌های اولیه در این باب
۹۲	۳- آثار اولیه در زمینه خراج
۹۶	ایضاح
۱۰۰	بخش پنجم - شرحی بر ترجمه حاضر
۱۰۰	۱- منابع و روش ترجمه
۱۰۲	۲- شرح واژه‌ها
	<u>ب - متن ترجمه</u>
۱۰۷	باب اول - احادیث
۱۳۰	باب دوم - سلوک لشکریان اسلام در یورش به دارالحرب
۱۳۵	باب سوم - تقسیم خمس و سهام و آنانی که مستحق سهم هستند
۱۴۲	باب چهارم - نقل و اخذ چیزی از غنائم که متعلق عام است
۱۴۵	باب پنجم - اعتاق سیایا
۱۵۴	باب ششم - خرید و فروش در دارالاسلام و دارالحرب
۱۶۰	باب هفتم - قتل اهل‌الحرب که به اسارت درمی‌آیند و سوزاندن و تخریب قلاع‌شان
۱۶۳	باب هشتم - تاجری که وارد دارالحرب می‌شود
۱۶۵	باب نهم - اسلام اهل‌الحرب و اموال و زمین و عیال و فرزندان‌شان
۱۶۸	باب دهم - امان مسلمان به اهل‌الحرب
۱۷۰	باب یازدهم - خروج لشکریان برای مأموریت جنگی و آنچه به اسارت می‌گیرند
۱۷۴	باب دوازدهم - اقامه حدود در دارالحرب و تقصیر نماز
۱۷۷	باب سیزدهم - صلح
۱۸۶	باب چهاردهم - صلح با ملوک
۱۸۹	باب پانزدهم - صلح با اهل‌الحرب
۱۹۲	باب شانزدهم - مستامنین از اهل‌الحرب
۱۹۶	باب هفدهم - ماترک مستامن پس از مراجعت به دارالحرب و ودایع او
۱۹۹	باب هیجدهم - آنچه که مستامن با آن از دارالحرب وارد می‌شود
۲۰۱	باب نوزدهم - توقیف اهل‌الحرب در دارالاسلام
۲۰۲	باب بیستم - اقامه حدود

۲۰۵	باب بیست و یکم - عشور اهل الحرب
۲۰۸	باب بیست و دوم - ام ولد و مدبر و کنیز و زن مستامن
۲۱۱	باب بیست و سوم - اسلام زن از اهل الحرب و ورود او به دارالاسلام
۲۱۴	باب بیست و چهارم - نکاح اهل الحرب
۲۱۸	باب بیست و پنجم - ورود به دارالحرب با امان
۲۲۱	باب بیست و ششم - آنچه مسلمان در دارالحرب می‌خرد
۲۲۵	باب بیست و هفتم - مردمی که تحت الامان در دارالحرب زندگی می‌کنند
۲۲۷	باب بیست و هشتم - احکام ارتداد از اسلام
۲۳۲	باب بیست و نهم - جرائم مرتد
۲۳۵	باب سی ام - ارتداد زن
۲۳۹	باب سی و یکم - ارتداد بنده
۲۴۲	باب سی و دوم - فروش غلام و کنیز مرتد
۲۴۴	باب سی و سوم - ارتداد مرد و بنده او
۲۴۶	باب سی و چهارم - سرنوشت مرتد بعد از اسارت
۲۵۰	باب سی و پنجم - نقض عهد اهل ذمه
۲۵۴	باب سی و ششم - استیلاي مرتدین بر بلاد خود
۲۵۶	باب سی و هفتم - اعراب مشرک
۲۵۸	باب سی و هشتم - ارتداد مسلمین در دارالحرب
۲۵۹	باب سی و نهم - مرتد واجب‌القتل
۲۶۱	باب چهلم - ارتداد در حال مستی
۲۶۳	باب چهل و یکم - خوارج و اهل‌البغی
۲۷۷	باب چهل و دوم - قطاع‌الطریق و شرور و متاول
۲۸۱	باب چهل و سوم - جنگ باغیان در کنار مسلمین علیه مشرکین
۲۸۴	باب چهل و چهارم - آنچه شیبانی به آخر کتاب سیر اضافه نموده است
۲۹۳	باب چهل و پنجم - اقتدار سلطان غیر مسلمان در قلمرو خود و بر رعیت
۲۹۶	باب چهل و ششم - کتاب الخراج
۳۰۱	باب چهل و هفتم - اعراض ارض از خراج یا عدم امکان زرع آن

۳۰۳	باب چهل و هشتم - جزیه و چگونگی وضع آن و میزان آن
۳۰۶	باب چهل و نهم - لباس و مرکب اهل ذمه
۳۰۸	باب پنجاهم - فرمان رسول الله (ص) بر مردم نجران و وضعیت بنی تغلب
۳۱۳	باب پنجاه و یکم - متولیان خراج
۳۱۴	باب پنجاه و دوم - اقطاع اراضی و اجازه اقطاع اراضی عشر و موات
۳۱۶	باب پنجاه و سوم - زمین عشر و احیای آن و اقطاع آن

ج - اضافات و فهرستها

۳۱۹	۱- شرح واژه ها
۳۴۱	۲- منابع و مأخذ
۳۴۳	۲-۱- منابع بزبان فارسی و عربی
۳۴۸	۲-۲- منابع به زبانهای اروپایی
۳۵۱	۳- فهرست راهنما
۳۵۳	۳-۱- فهرست اسامی
۳۶۵	۳-۲- فهرست مکان ها
۳۷۱	۳-۳- فهرست آیات
۳۷۲	۴- تصاویر نسخ خطی

پیشگفتار مترجم

کتاب حاضر ترجمه اثری است که بیش از یک هزار و دویست سال پیش از این نوشته شده و یکی از قدیم‌ترین نوشته‌های فقهی در موضوع سیر است. مولف این اثر ابی عبدالله محمد بن حسن بن فرقد شیبانی از فقه‌های طراز اول مذهب حنفی است که در قرن دوم هجری می‌زیسته است. در میان پیشروان مذهب حنفی، محمد بن حسن شیبانی در امر تدوین و انتشار متون این مذهب بیشترین سهم را داشته است. نوشته‌های وی همه ابواب فقه را در بر می‌گیرد و خوشبختانه بخش قابل ملاحظه‌ای از آثار او از گزند زمان در امان مانده و به دست امروزیان رسیده است. من جمله، بخش‌های مهمی از تقریرات ایشان در باب سیر امروز در دسترس ما می‌باشد. از این گذشته، قریب به دو قرن است که شیبانی در محافل حقوق بین‌الملل نیز نامی آشنا به‌شمار می‌رود، و این به سبب نوشته‌های وی در علم سیر می‌باشد. حقوقدانان بین‌المللی و اسلام‌شناسان که نوشته‌های شیبانی را در این موضوع مطالعه کرده‌اند، به وی لقب بنیانگذار علم حقوق بین‌الملل اسلامی^۱ داده و او را گروسیوس جهان اسلام نامیده‌اند.^۲ امروزه در بسیاری از نوشته‌ها و محافل و کنفرانس‌های حقوق بین‌الملل تطبیقی و یا تاریخ حقوق بین‌الملل نام شیبانی در ردیف متقدمین و بنیانگذاران این علم قرار دارد. بالاخص در موضوع «حقوق بین‌الملل اسلامی» نام و نوشته‌های شیبانی اولین و غالباً تنها منبعی است که در این محافل مورد اشاره و بحث می‌باشد.

۱. در مورد عبارت «حقوق بین‌الملل اسلامی» رک. به مباحث همین مقدمه.

۲. مشروح نظرات حقوقدانان بین‌المللی و منابع ذی‌ربط در بخش معرفی محمد بن حسن شیبانی و کتاب سیر در مقدمه حاضر درج شده است.

در سالهای اخیر در زمینه «حقوق بین الملل اسلامی» کتابها و مقالاتی به فارسی نوشته یا ترجمه شده است،^۳ لیکن هیچ گاه از متون اولیه در این باب چیزی به زبان فارسی منتشر نشده است. اثری که ترجمه آن موضوع کتاب حاضر است و اصل آن نیز پیوست می باشد، اولین نوشته جامع در موضوع سیر است که به دست ما رسیده و بدین لحاظ از اهمیت خاصی برخوردار است. اصولاً حقوق اسلامی پس از دوره تکوین، در مباحث حقوق خصوصی یعنی معاملات و احوال شخصیه گسترش و پیشرفت چشمگیری داشته و ابواب مختلف و مباحث پرمحتوایی به این امر اختصاص داده شده و آثار متعددی در این شاخه آفریده شده است. لیکن در زمینه حقوق عمومی و بالاخص حقوق و مبادی روابط بین المللی کار زیادی دیده نمی شود. آنچه هم که یافت می شود به زبان عربی است و عمدتاً به دست فقهای اهل سنت و جماعت نوشته شده است. شاید تنها اثر جامع در این رشته به زبان فارسی، کتاب ارزشمند سلوک الملوك است که فضل الله بن روزبهان، عالم شافعی مذهب، در قرن دهم هجری به رشته تحریر در آورده و به تصحیح و توضیح دکتر محمد علی موحد به طبع رسیده است.^۴

اینکه آیا اساساً نهادی تحت عنوان «حقوق بین الملل اسلامی» وجود دارد، یا اینکه بهتر است مباحث فقهی در این رشته را اصول و مقررات ناظر بر روابط خارجی دولت اسلامی بنامیم، موضوعی است که در صفحات آتی به آن خواهیم پرداخت. عنوان این نهاد هرچه باشد، شناخت صحیح و عمیقش و ترسیم تصویر درستی از نظامی که فقها در زمینه سلوک دولت اسلامی با جهان خارج خلق کرده اند، مستلزم مطالعه جامعی در ریشه های قواعد ناظر بر روابط خارجی دولت

۳. به عنوان نمونه، رک. حقوق بین الملل اسلامی، سید خلیل خلیلیان، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۶۶، حقوق بین الملل اسلامی، جلال الدین فارسی، چاپ جیبی، تهران، ۱۳۵۵؛ اسلام و حقوق بین الملل عمومی، دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۲؛ حقوق بین الملل اسلامی، محمدرضا ضیایی بیگدلی، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۶۶؛ اسلام و حقوق بین الملل (احمد رشید)، ترجمه سید حسین سیدی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۵۳؛ حقوق روابط بین الملل در اسلام (محمد حمیدالله)، ترجمه و تحقیق سید مصطفی محقق داماد، مرکز نشر علوم اسلامی تهران، ۱۳۷۳؛ سلوک بین المللی دولت اسلامی (محمد حمیدالله)، ترجمه و تحقیق سید مصطفی محقق داماد، مرکز نشر علوم اسلامی، تهران، ۱۳۸۰؛ تاریخ و مقررات جنگ در اسلام، محمدکریم اشراق، نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۶۰. اخیراً بخشی از کتاب الخراج ابویوسف در دانشگاه مشهد در قالب یک پایان نامه دوره کارشناسی ارشد به فارسی ترجمه شده است (در خصوص این کتاب رک. بخش خراج همین مقدمه). همانگونه که عنوان شد ترجمه مذکور کامل نیست و نگارنده از اینکه این ترجمه به طبع رسیده است یا خیر اطلاعی ندارد.

۴. سلوک الملوك، فضل الله بن روزبهان خنجی اصفهانی، به تصحیح و مقدمه محمد علی موحد، انتشارات خوارزمی، تهران، ۱۳۶۲. مصحح کتاب در صفحه ۲۳ مقدمه خویش به این نقیصه چنین اشاره می کند: «در مورد اهمیت و ارزش حقیقی این کتاب همین قدر یادآور می شویم که فقه اسلام در آن زمینه که امروز حقوق خصوصی نامیده می شود (نکاح، طلاق، ارث، وصیت، اموال، و معاملات) بسط و توسعه فراوان یافته و کتابهای بی شمار در هریک از ابواب به رشته تحریر درآمده است، لیکن متاسفانه فقها کمتر به مباحث حقوق عمومی پرداخته اند و به همین جهت کتابها در زمینه حقوق اساسی و اداری و قوانین مالیاتی و قوانین کیفری و احکام مربوط به جنگ و صلح در زبان عربی هم معدود است و در فارسی به جرات می توان سلوک الملوك را کتابی منحصر به فرد و بی همتا معرفی کرد».

اسلامی است، و این مهم نیز بدون مراجعه به متون اولیه و نوشته‌های فقهای پیشرو در این رشته میسر نیست. از سوی دیگر، برای شناخت رابطه نظام اسلامی با نظام حقوق بین‌الملل نوین و نیز شناخت جایگاه آن نظام در عصر حاضر، لازم است حقوق بین‌الملل نوین را که امروزه حاکم بر روابط بین‌الملل می‌باشد بشناسیم و مبانی آن را تجزیه و تحلیل کنیم. لازم به تأکید است که هدف چنین مطالعه‌ای مقایسه تطبیقی دو نظام نیست و در واقع چنان مقایسه‌ای دور از منطق و یا انصاف خواهد بود، بلکه همانگونه که پیشتر عنوان شد، هدف شناخت مبانی حقوقی نظام روابط بین‌الملل اسلامی و جایگاه آن نظام در زمان حاضر و نیز تأثیرات آن در اندیشه‌های نوین است.

با توجه به مراتب فوق، مقدمه حاضر به ترتیب زیر تقدیم نظر خوانندگان گرامی می‌گردد:

بخش اول - مباحث عمومی و نظری در خصوص حقوق بین‌الملل نوین که خود شامل دو موضوع پیدایش حقوق بین‌الملل نوین و اصول آن و نیز وضعیت ملل اسلامی در جهان امروز در قبال حقوق بین‌الملل نوین و «حقوق بین‌الملل اسلامی» در دنیای امروز می‌گردد.

بخش دوم - تدوین و تطور علم سیر و پیدایش فرضیه‌های آن، شامل ریشه‌های علم سیر، نوشته‌های اولیه در این باب و تعریف سیر و ابواب آن.

بخش سوم - معرفی کتاب حاضر و نویسنده آن، شامل شرح زندگانی شیبانی و آثار او، شرح حال اساتید و مفسران آثار شیبانی، آشنایی علمای بین‌المللی با شیبانی و آثار وی، و توضیحاتی در خصوص کتاب حاضر (ابواب السیر فی ارض الحرب).

بخش چهارم - مالیه اسلامی و رابطه آن با علم سیر، شامل مفهوم مالیات و منابع مالیه در اسلام، جزیه و خراج و نوشته‌های اولیه در این باب و رویه دولت اسلامی در باب خراج و مالیه.

بخش پنجم - شرح ترجمه حاضر، شامل روش ترجمه و شرح واژه‌ها.

پس از مقدمه، ترجمه کتاب سیر به همراه توضیحات و حواشی تقدیم خواننده گرامی می‌گردد.